

Interjú Harrison White-tal

Készítette Alair MacLean és Andy Olds

Beszéljünk először a családjáról. A gyermekkori élmények, a neveltetés mennyiben járultak hozzá az Ön által képviselt szociológiai irányzat kialakításához?

Délen születtem, népes családban nőttem fel, anyámék heten voltak testvérek. Apámnak csak egy féltestvére volt, főleg az anyai rokonsággal tartottuk a kapcsolatot. Ez ilyen társadalmi mobilitási dolog, hogy apám – bár ragyogó elme volt – de elég egyszerű családból jött, míg anyámék meglehetősen sznobok voltak. Egy olyan vagyontalan déli família, amely talán éppen ezért egy kicsit sokat képzelt magáról. Az anyámé tipikusan rátarti, de vagyonban nem dúskáló déli család volt. Sok más ambiciózus kortársához hasonlóan apám, a pályakezdő orvos az első világháborúban beállt a Haditengerészethez, mivel így sokkal egyszerűbb volt, mint egy praxist kialakítani, amihez neki nem volt meg a megfelelő társadalmi háttére. Természetesen erről sohasem beszélt, csak utólag próbálom magamban összerakni a különböző motívumokat. Szociológus fejjel ma már, jobban látom e két társadalmi osztály működési mechanizmusát. Az államapparátust egy tengerésztiszt szemszögéből ismertem meg, és a sok költözés révén keresztül-kasul bejártuk az országot. A beszédemen nem érződik, hogy déli vagyok, mivel az általános iskolát Nashville-ben kezdtem. Ez volt az igazi otthonunk, sokszor visszatértem ide, hiszen ide kötnek a nagyszülők, a számtalan rokon, de valójában tengerparti támaszpontokon éltünk. New Orleans, Long Beach, San Francisco, Philadelphia, Norfolk – nem tudnak olyan haditengerészeti támaszpontot említeni, ahol ne laktam volna. Ha jól emlékszem, hét vagy nyolc különböző általános iskolába és három gimnáziumba jártam. A folytonos iskolaváltásnak megvolt az az előnye, hogy két osztályt átugrottam. Így aztán elég fiatalon, tizenöt évesen kerültem az MIT-re.¹ Adódtak nehézségek, például a kortárskapcsolatok szempontjából, mégis nagy lehetőségek nyíltak az ember számára. És nem vagyok benne biztos, ha nem kapom meg ezt a nagyobb mozgásteret, akkor is mertem volna ilyen nagyot váltani. Jól képzett szakember voltam és szerettem a munkámat.² De mivel

Forrás: <http://www.ssc.wisc.edu/theoryatmadison/papers/ivwWhite.pdf>. A beszélgetés a Washington State University Theory@Madison nevű fórumán készült 2001 áprilisában. A fordítást az eredetivel egybevetette és lektorálta Fáber Ágoston.

¹ Massachusetts Institute of Technology.

² White az MTI-n végezte az alapképzést, majd 1955-ben ugyanitt doktorált fizikából. (A szerk.)

még fiatal voltam, megtehettem, hogy újra kezdjek. Talán éppen a sajátos családi háttér miatt kezdtem érdeklődni a szociológia iránt, mert amúgy sosem gondoltam volna, hogy lehet szociológiát is csinálni, hogy van bármi ilyen, amit így hívnak. Egyszerűen tudományt csináltam. De például jártam Karl Deutsch, a kiváló politológus kurzusára, aki éppen akkor az MIT-n tanított. Sokat dolgoztam együtt külföldi diákokkal és publikáltam is, a fizikusi munkám szempontjából érdektelen témákról, de mindenesetre Deutsch ráérezett a valódi érdeklődésekre és biztatott, hogy kezdjek el ebben is gondolkodni. Ekkor már a doktori iskolába jártam, és örült gondolatnak tartottam ezt a váltást.

Az MIT-n akkoriban nem volt éppen kiegyenlített a nemek aránya: egy 800 fős évfolyamon összesen hét nő volt, közülük négyen már első Hálaadás után nem tértek vissza az egyetemre, mert férjhez mentek. Egységes órarend alapján fizikát, matematikát, elektrotechnikát, kémiát tanultunk, és szombat délben értek véget az óráink. Én emellé még néhány irodalmi kurzust is felvettem – hát igen, mindig is szerettem olvasni és még a MIT-n is tudtam rá időt szakítani. Ezt azért fontos megemlíteni, mert bár a szociológiában mindig is, a kezdettől fogva csináltam modellezést és pozitivistá dolgokat, de mindig volt egy interpretatív érdeklődésem is. Ez ebből a háttérből származik, tehát sosem választottam el a két területet.

A másik dolog, hogy szerintem a rokonsági hovatartozás nagyon fontos. Felejtjük el a társadalmi osztályokat, viszont mindig legyünk tudatában a származás fontosságának. Anyámat érdekelte mindkét szülőjének a családfája, és mi az összes nagynéni, nagybácsi és unokatestvér felmenőit számon tartjuk. Az egyik dédnagybácsim Arthur Coyler volt, a Nashville Banner (Nashville-i Krónika) szerkesztője – az én középső nevem is Coyler. A vezetéknevemben szereplő Harrisonra anyám nagyon büszke, mert a felmenők között néhány elnök is szerepel. Nem valami jó elnökök egyébként. William Henry például, aki tüdőgyulladásban halt meg, aztán Benjamin Harrison, aki nem volt valami nagy kiválóság, ahogy én tudom. Csak annyi, hogy elnök volt. Tehát itt van a rokonsági és kapcsolati dolgoknak ez a keveréke, és a státusszal, az ellenőrzéssel és a hatalommal kapcsolatos érzékenység. Úgy gondolom, ezek mind a szociológia felé vittek engem, és tereltek abba az irányba, amelyet ma is képviselek.

Ide kapcsolódik a következő kérdésünk is: hogyan alkalmazható az „üresedési láncok elmélete” az Ön életpályájára?

Talán egy példával élnek: a matematikus beállítottságú, jó nevű szociológus és kiváló empirikus munkákat publikáló Jim Coleman fiatal adjunktus volt Chicagóban, és merészen úgy döntött, hogy elmegy, és alapít egy új tanszéket a John Hopkinson, szóval ez egy „üresedés” volt. Phil Hauser biztosra ment, és keresett egy matematikai modellezőt, mert látta, hogy ez lesz a jövő, és megkeresett engem. Nekem kapóra jött ez a váltási lehetőség, mert első állásomat töltöttem be egy üzleti főiskolán, a Carnegie Mellonban. Azelőtt a Center for Advanced Studiesban, Princetonban voltam fiatal ösztöndíjas kutató, Hal Guetzkowval együtt. Nem, nem is üresedési láncról, inkább pártfogásról beszélhetünk. Szóval akkor csatlakozott hozzánk Herb Simon, jól megértettük egymást, és Harolddal együtt hívtak a Carnegie Mellonba.

Az első állásomat a társadalomtudományok területén a Carnegie Institute of Technology Graduate School of Industrial Administrationjében³ kaptam, de oda biztosan nem valaki-

³ A graduate school olyan intézményt jelöl, amelyben a BA-képzés mellett MA- és PhD-képzés is folyik.

nek a megüresedett helyére hívtak. Inkább éppen azért, mert egy kicsit más voltam, mégis beletartoztam abba a szellemi műhelybe. Jó kör alakult ki: Jim March, Herb Simon, Franco Modigliani alkották a csapatot. De ott még meg kellett küzdenem azért, hogy a szociológusi címet is megkapjam. A dékán, Leyland Bock sosem értette, miért vágyom még erre a titulusra is. Tehát a gazdálkodástan és a szociológia tanszéken voltam adjunktus, de aztán Phil Hauser elhívott engem, és hirtelen lehetőség kínálkozott arra, hogy egy igazi szociológiai tanszéken dolgozhassak. Kínosan éreztem magam, úgyhogy gyorsan szociológiából is diplomát szereztem. Azt hiszem ez bölcs cselekedet volt. De ezt Princetonban csináltam, részben azért, mert ott csak egy évig kellett jelen lenni, és nem akartam újra végigjárni az egész képzést, tudják. Már eltöltöttem négy évet az egyetemen, és azt gondoltam, annyi elég volt. Szóval egy évet lehúztam ott, aztán operációkutatással foglalkoztam. Amíg Carneige Mellonban voltam, végig szociológiát tanultam, vizsgáztam, mert tudtam, hogy szükségem van a szociológiai tudásra, és ebben igazam is volt. Chicago nagyszerű hely volt, mert nem csak olyan emberek működtek ott, mint Phil Hauser, aki nem volt elég nyitott a szociológia egyéb területei iránt, de Everett Hughes is itt tevékenykedett. Ezt a nagyszerű embert akkortájt kissé háttérbe szorították, pedig nagyon elismert tudós volt. Eliahu Katz és még sok más ember is itt tanított, szóval nagy tanszék volt, a fiatal kollégák nagyon jó közösséget alkottak. Vernon Dibble, aki a Wesley Egyetemről jött és sajnos elég korán meghalt rákban, nagyon jó könyvet írt, aztán Mayer Zald is ott volt, és egy egész csapat ember – itt váltam igazán szociológussá. Stan Mudy is nagyon jó szociológus, bár sosem ismerték el igazán, ő is velem végzett Princetonban, aztán Dave Mats, mi hárman voltunk a doktoranduszok. Kiváló emberek gyűltek össze ott, mégsem voltak elegen. Jól tudtam, hogy így van. Azt hiszem, ez a chicagói négy év alapvető fontosságú volt az életemben. És az az egy év is a Center for Advanced Studiesban, ahol főleg antropológiával foglalkoztam. Egyszerűen elbűvölt a szociális antropológia területe, és ráadásul mindenféle emberekkel találkozhattam, köztük közgazdászokkal is. De azt hiszem, kicsit elkalandoztam.

Az „üresedési láncok” és az Ön karrierjének kapcsolatáról kérdeztük.

Nos, azt hiszem, a magamé nem a legjobb példa, nem vagyok egy átlagos ember, nehéz rám fogni, hogy csak úgy belepaszolok egy üresedésbe. Szóval nem. Talán amikor Arizonába mentem. Nagyon sokáig voltam a Harvardon, de amikor elvált tőlem az első feleségem – aki egyben gyakori szerzőtársam volt, és még ma is írunk együtt dolgokat – akkor azt gondoltam, jó lenne kicsit kiszakadni onnan, és nekem mindig is nagyon tetszett Arizona. Amikor még egy család voltunk, majdnem oda is költöztünk. De aztán lett ott egy üresedés, nem volt tanszékvezetőjük. Stan Liebermanra emlékszem, elfelejtettem, ki volt a korábbi tanszékvezető. Azt tartották jó tanszéknek, ahol a tanszékvezetők vetésforgóban dolgoznak, és amikor jeleztem nekik, hogy odamennék, rögtön vezetőnek vettek oda. Többször is voltam tanszékvezető a Harvardon, tehát el tudtam látni ezt a munkát.

Vezetőként a fizetés is jobb volt, és a válás miatt szükségem is volt a pénzre, úgyhogy elmentem Arizonába. Na, ez egyfajta „üresedés” volt, szóval itt úgy mondanám, hogy nem a szociológusi mivoltom szempontjából működött az „üresedési lánc”, hanem mert idősebb tanszékvezetőre volt szükségük. Hadd gondolkozzam csak, örülök, hogy feltették ezt a kérdést, mivel akad még egy példa: amikor a Columbiára mentem, Ron Bart akart engem mint csodabogarat megszerezni, mégpedig a Jonathan Cole vezette Alkalmazott Szociológiai Ku-

tatási Iroda nevű kutatóközpontba, oda, ahol Jim Coleman is kezdte pályafutását. Jonathan Cole továbbállt innen, mivel elnökhelyettes lett, ez egyfajta parkolópálya volt, hírneves embert akartak oda, de igazából, azt hiszem, nem nagyon érdekelte őket, és azt sem hiszem, hogy túl jó vezető lettem volna. Szóval ez egy „üresedés” volt.

Az „üresedési láncok” elméletének kifejtésekor én a legtisztább esetet választottam ki, mivel elméleti állításomat a legegyszerűbben így fogalmazhattam meg. De ahhoz, hogy ez a szociológia számára használható legyen, fel kellett lazítani, és Shelbyék ezt tették. Shelby rendszerében sok ilyen „üresedési láncos” példa van. A Venturi-csővek analógiái, ha nem is szó szerint, de alkalmazhatók e jelenségre, tehát arról van szó, hogy egyrészt jelentkezik egy igény, és ugyanakkor van egyfajta elszívó hatás. A fizikában inkább a szilárdtest elmélettel foglalkoztam, itt már talán egyfajta indirekt, intuitív módon éreztem, hogy szociológiát fogok művelni, mert éppen ez a fizikának az a része, ahol a kombinatorikai dolgok leginkább előkerülnek. Az is egyfajta „üresedési lánc” volt, amikor a témavezetőm, J. C. Slater, a nagy fizikus lett a tanszékvezető, bevezette az új rendszert, és mivel régi diákja voltam, meghívott oda. Talán vitatható, de én itt alapvetően egy Shelby Stewman-féle „üresedési láncot” képezttem. Általában nem elemzem így magam, és ez jó is, hiszen Önök most épp megkonstruálnak engem, és nem csak úgy tekintenek rám, mint a rovartanász a rovarokra, de ha én is így tekintek magamra, akkor én is látom ezeket.

A szociológián belül megjelent új strukturalista irányzathoz szokták sorolni néhány munkáját. Mennyiben és hogyan járult Ön hozzá az új strukturalista irányzat létrejöttéhez? Hogyan áll most ez az elméletalkotói munka?

Nem éppen ezen a területen mozgok. Egyszerűen csak szeretem a szövegmagyarázatokat és elemzéseket. Olyasmit csinálnék szívesen, mint amit Jim Coleman is, több munkájában, például az *Union Democracy*-ben vagy az *Adolescent Society*-ben. Itt feltárja, hogy a struktúrák mozognak, és nem maradnak rendezetten egy adott helyen. Azt hiszem, hogy ezek kitűnő strukturalista munkák. Coleman hozzájárult az új strukturalista irányzat kialakulásához, de én is valami hasonlót próbáltam létrehozni. A rokonsági kapcsolatok vizsgálatával kezdtem, hiszen ez mindig is érdekelt, aztán olvastam hozzá antropológiát és modelleket készítettem belőle, de alapvetően a szerepkészletekre futtattam ki, aztán ezt folytattam. Később készítettem a francia festészet kapcsán az intézményrendszerekről egy strukturális elemzést.

Tudják, én nem vagyok egy Neil Smelser, ha ilyesmire kíváncsiak, kérdezzék őt, vagy Randy Collinst, ő nagyon jó ebben. Ő átlátja az összes elméletet, és ez nagyon jó. Én is próbálom megtenni a tőlem telhetőt, de én azzal szoktam foglalkozni, amit érdekesnek talállok. Általában olyan területekre kalandozok, ahol az emberek nem vesznek észre semmit. Ugyanez történt az impresszionistákkal kapcsolatban is, az emberek ennek sem látták meg a lényegét, mert rossz nézőpontot választottak. Még csak okosnak sem kell lenned ehhez, csak ébernek. Ha a jó irányból nézed a dolgokat, akkor pofonegyszerű a dolog. Az emberek azt hiszik, hogy borzasztó kifinomultnak és fantáziadúsnak kell ehhez lenni, pedig csak a megfelelő látószögön múlik minden. A dolog másik aspektusa, vagy inkább úgy mondanám, hogy a másik fele, a megfelelő eszköztár vagy fogalmi apparátus megléte, ami gyakran hiányzik. Ezért is van az, hogy mielőtt megírtam a *Market and Network*-öt, amelyhez sok-sok korábbi ismeretet használtam, mert korábban sokat foglalkoztam szociolingvisztikával, diskurzuselemzéssel és nyelvészettel. Biztos vagyok benne, hogy nem fordítottunk eddig

kellő figyelmet arra, hogy mennyire be vagyunk zárva a nyelvbe, és hogy a nyelv hogyan formál minket, és hogy mi is formáljuk a nyelvet, mégpedig nagyon is kézzelfogható módon, ami persze már egy régi történet. Bár sok nagy tudós foglalkozott már szociolingvisztikával, mégsem a megfelelő aspektusból vizsgálták ezt, vagyis jó irányt választottak, mégis, valami kimaradt. És ha az ember ezt észreveszi, akkor bizony működni fog, nekem már vannak is eredményeim.

Ami a strukturalista irányzatot illeti, ennek a fontosságát még vitatni is nehéz. Hogy is dolgozhatnék enélkül? Számomra magától értetődik, bár azt is hozzáteszem, hogy a strukturalista megközelítés kissé túl széles horizontot kínál, nem határolja be a kutató látóterét. Például mindig sokat gondolkozom Garfinkel munkáin, a konverzációkutatáson és az etnometodológusokon. Egy régi kollégám, George Homans, aki ki nem állhatta az etnometodológusokat, és egyszer, amikor kölcsönvettünk egyet, egyenesen az UCLA-ról, Hovie Schwartzot, na, róla kiderült, hogy teljesen örült, de mégis jó volt, amit csinált. És bár néhányan nem oda sorolják, szerintük ez a megszállott mélyre ásás egyáltalán nem strukturalista vonás, de szerintem mégis az. Garfinkel munkái éppen hogy nem összeegyeztethetetlenek a strukturalizmussal. Ha egy partikuláris dolgot nagyon intenzíven kezdesz vizsgálni, magától adódik a strukturalizmus. Vagy ott van Cicourel, bizonyos értelemben ő nem strukturalista, kicsit nehezelek is rá, mert a korai munkáiban végzett egy kis hálózatelemzést, aztán mégsem ebben az irányban ment tovább. Ő is, akárcsak Garfinkel, nagyon kitartóan törekednek arra, hogy a dolgokat nagyon pontosan ragadják meg, de azt hiszem, ez tévút. A rokonság esetében ez nem jó megközelítés, mert ott nem segít, ha nagyon alaposan belemész például az anya-gyerek viszonyba, mert nagyon sokat elmulasztasz a többi lényeges momentumból. De nem is ezt vitatom, mert ez olyan evidens. Azt hiszem, sok embert vonz ez, és aki így akar dolgozni, az hozzám jön, aki máshogy, az máshova, bár én nagy birodalomépítő vagyok, szóval bárhogy is dolgoznak, én azt strukturalistának fogom tekinteni, és szinte bármelyik diákkal hajlandó vagyok együtt dolgozni. Nem akarom senkire ráerőltetni a nézeteimet, egyszerűen arról van szó, hogy hajlamos vagyok dolgokat strukturális problémának érzékelni. Mondjanak bármit is a szociológiában, ami nem tekinthető strukturális problémának! Végül is mi nem az?

A munkássága egyértelműen szemben áll a státuszjelzési hagyománnyal.

Úgy gondolom, hogy nem ez a lényeg. Ha a státuszjelzési megközelítést rosszul használják, akkor az eredmény ócska munka lesz, nem pedig strukturalista. Ahogyan Bob Hauser műveli, abban a formában a státuszjelzés is strukturalista. Aztán le kell menni egy még finomítottabb szintre. Én a kapcsolathálókat nagyon fontosnak tartom, de ez még nem strukturalista szint, hanem egy bizonyos módja annak, ahogyan a struktúráról gondolkodunk, és bizonyosan nem az egyetlen lehetséges módja. Talán nagyon megszállottnak tűnök, mintha azt sugallnám, hogy ennek csak egyetlen módja létezik, de én tényleg azt hiszem, hogy ez egy nagyon gyümölcsöző megközelítés. De ahhoz, hogy a kapcsolatháló-elemzés jó legyen, szövevényesnek kell lennie, nagyon sok nézőpontot kell érvényesíteni hozzá, szóval ez nem tér el annyira attól, amit esetleg más perspektívából, de jól csinálnak. Tehát a strukturalizmus kapcsán azt mondhatom, hogy mi más lehetne az én megközelitésem? Ha egyszer elismerjük azt, hogy nem vagyunk bezárva a saját fejünkbe, az elménkbe, akkor hogyan is lehetnénk úgy szociológusok, hogy közben nem vagyunk strukturalisták is? Én nem is ér-

tem, de ha valaki így érzi, hát jól van. És bizonyos kifejezésekben, mint a kapcsolatháló, vagy az én esetemben, ha a múltra gondolok, amikor a matematikai feltételrendszerek elemzésébe voltam belegabalyodva, vagy az összehasonlító szilárdtest-fizikába, ez egy elég konzervatív és ideologikus előzmény, talán ez is a része volt, de ez sem feltétlenül túl strukturalista. Más-hogy nézve a dolgot, azt hiszem a kérdésük veleje, ami mögötte áll, az a struktúra és dinamika szembeállítása, vagy a struktúra versus a Tilly- vagy Doug MacAdam-féle mobilitás. Persze számomra ez nem probléma, mert nekem ez is struktúra, most is akként tekintek rá, és részben ezért is foglalkozom a nyelvvel. A váltások, átkapcsolások esetében valójában az volt számomra az alapgondolat, hogy meg kell nézni a kontextusok váltását. Azt hiszem ennyi elég is a struktúráról. Hagyjunk másokat is érvényesülni e téren.

Most egy konkrétabb kérdésünk lenne az Identity and Control-lal kapcsolatban. Ebben a könyvben egy nagy ívű programot vázol fel a szociológiai elméletalkotás számára. Azóta változott-e erről a véleménye, és hogyan illesztené bele az érzelmeket ebbe az elméletbe?

Most két nagyon különböző dolgot kérdeznek tőlem, és egy kis iróniát is érzek a kérdés második felében. Az iróniával kezdeném, mert az elég kemény. Vannak gondolataim, és talán ez is az egyik oka annak, hogy a nyelvvel foglalkozom, és különösen, hogy a nyelv narratív aspektusaival és a történetmeséléssel, és itt jönnek be az érzelmek. Randy Collinst, aki, azt hiszem, korábban tanított ezen az egyetemen, szintén érdekelte ez. Látják, na, itt egy jó példa. Én nem dolgozom addig semmin, amíg nem lesz egy ötletem, tudják, ameddig meg nem tudom fejteni. Na és Randy, valamilyen okból évekig foglalkozott ezzel az ötlettel, mégsem igazán jutott sehova vele. Tudják, az érzelmi izgalom láncairól beszél, na igen, és? De ehhez kell egy ötlet is, és ez nem volt meg. Talán nekem majd lesz egy. Tehát az érzelmek – ez is ott van a felszín alatt az *Identity and Control*-ban, sőt, ebben a könyvben sokkal inkább benne vannak az érzelmek, sokkal jobban illenek bele, mint mondjuk a rokonsági struktúrák vagy az üresedési láncok. De nincsenek egyértelműen elméleti síkra emelve. Talán egyszer még sort kerít erre. Sok évvel ezelőtt kezdtem a Harvard Department of Social Relations-ön, ahol szociálpszichológusokkal és pszichoanalitikusokkal voltam összezárva. Erik Eriksont és ilyesmiket talán bele is vettem az *Identity és Control*-ba. Úgy tekintek erre a (jóllehet, kissé elnagyolt) könyvre, mint egyfajta kitérési kísérletre azokból a sémákból, melyekbe én is és mindannyian bele vagyunk zárva, és szerettem volna a szociológiák kissé érdekesebbé tenni. Annaira sok a tennivaló, és ez olyan bonyolult kérdés, hogy nem is fogok mentegetőzni. Az *Identity and Control* egy meglehetősen nehéz könyv, de van szerkezete. Kezdetleges módon, de megpróbáltam mindent beletenni. Teljesen nyíltan ugyan nincs benne szó érzelmekről, de bizonyosan benne van az identitás, az kontroll megszerzése, az akcióba lendülés, és így tovább.

Csalódott voltam a könyv fogadtatása miatt. Semmilyen visszhangot nem váltott ki. A recenziók... No igen, a recenzióknak nem sok hasznát veszi az ember, de nem is zavarnak. Csak Európában fogtak fel belőle valamit. Németországban és Franciaországban úgy tűnik, jól fogadták. Érdekes hogy a francia statisztikus és hálózatkutató, Alain Degenne, aki nyilvánvalóan nagy pozitívista, mégis odavolt a könyvért. Írt róla egy nagy összegzést franciául, ami aztán nem jelent meg, hát ebből tanultam valamit. Abban reménykedem, hogy lehet inspirálni azokat, akik valami hasonlóval foglalkoznak, kialakul valami köztünk, amivel aztán hathatunk a fiatalokra, hogy még ambiciózusabban határozzák meg a nézőpontjukat, és ne

szoruljanak be a saját paradigmájukba. Aztán félretettem ezt. De ez vitt tovább a nyelv vizsgálata felé. Nem olvasható úgy az *Identity and Control*-t, hogy ne lennél ennek tudatában, hacsak nem szó szerint veszel mindent, amikor a történetmesélésről és hasonlókról van szó benne, hiszen mindent egymással beszélgetve vitatunk meg. Aztán, amikor megint a nyelvvel, pontosabban fogalmazva a diskurzusokkal és a nyelvészettel kezdtem foglalkozni, újra elolvastam a könyvet, és meg kell mondanom, hogy jónak találtam. Kicsit elcsüggedtem, mivel mindenki mondogatta, hogy milyen nehéz olvasni. Hát, a szociológia kemény dió. És még egy dolog, ami nehezévé teheti – bár sokan vitatták, hogy ez nem is matematikai és ez talán igaz is – hogy mégis van benne egy rejtett matematikai eszközkészlet, ami nem könnyíti meg a befogadását. Én nem hiszem, hogy ez igaz lenne. Persze van némi igazság benne, de nem hiszem, hogy értenie kellene a matematikához annak, aki olvassa. És bár sok fontos gondolat van benne, de nagy modellalkotó gondolatok nem szerepelnek a műben. Éppúgy állok ezzel, mint az érzelmekkel, amikről korábban beszéltünk. Valóban, már nincsenek modellalkotó gondolataim. Persze úgy, mint másoknak, úgy vannak, és azokról lehet locsogni. De olyan „aha”-típusú, amivel aztán dolgozni lehet, az már nincs.

Most egy kis váltással arról kérdeznénk, hogy mi vezette Önt és vezeti még ma is a művészetek vizsgálata felé?

Ez valóban nagy ugrás volt. Az első feleségem, Cynthia White, eredetileg Cynthia Johnson, művészettörténetet végzett a Radcliffe egyetemen, én is ott találkoztam vele. Hát tudják, a házasságban mély kapcsolatot akarsz kialakítani a másikkal. Ő kitarzott mellettem az Center for Advanced Studies-beli évek alatt. Ezekre az évekre már nem is nagyon emlékszem, nagyon kellemetlen időszak volt. Emlékszem, mindig a terhemre volt ez az egész, úgy értem, Herb Simon egy kitűnő ember, ez nem kérdés, de olyan nyomasztó volt, elmentél a kari partikra, a feleségek a terem egyik végén, köztük Herb Simon felesége is, nagyon okos nő, a gyerekekről és ilyesmikről beszélgettek, a férjek a másik végén, jaj, hát kinek kell ez? És azt hiszem, ez valamiképpen bennem volt, szóval otthagytuk a Központot, és Cynthia meg ottmaradt abban a lakásban Palo Altóban. Robert Wilson is ott volt, azt hiszem, ő már nyugdíjas, egy olyan észak-karolinai fajta szociológus, szervezett egy művészetekkel kapcsolatos szemináriumot, hát, én meg csak nem is konyítottam a művészetekhez. De Cynthiát érdekelte, és lehetett közben múzeumokba járni, szóval elmentem vele, és akkor ott kitaláltuk ezt a témát. Ő az alapképzésen a szakdolgozatát Millet-ről, egy meglehetősen jelentős francia realista festőről, az impresszionisták előfutáráról írta. De nem akart egyszerűen csak ezzel foglalkozni, szóval együtt indultunk el az impresszionisták felé, aztán én valahogy a téma rabjává váltam. Részben azért, mert valósággal behajszoltam magam abba, hogy ez valami kapcsolathálós dolog lehet, én meg ennek vagyok a szakértője, ami kitűnő terep volt, mivel Rewald már elvégezte az egész munkát, mindenkiről tudott mindent és ez benne is volt a könyveiben. Úgyhogy én végigmentem és lekódoltam az összes köztük lévő hálózati kapcsolatot, és ebből kiindulva meg tudtam jósolni, hogy mi fog történni. Ez 1957-ben történt. Közben mással is foglalkoztam, ez egyfajta kellemetlen mellékvágány volt, mert soha nem jutottam semmilyen eredményre. Ez csak egy címszó, hogy hálózatok, éljen, de mi az ötlet, mert egyik ötletem sem működött.

Aztán itt Madisonban, Wisconsinban egyik nyáron igen tudományos, de unalmas nyári szemináriumot tartottak jogról és szociológiáról, tudják, amit központilag megszerveznek,

mondván, hogy majd mindenkinek milyen hasznos lesz, bla-bla-bla, de senkinek semmi gondolata nem volt. Szóval az egyik hétvégén megint foglalkozni kezdtem vele, és akkor derengeni kezdett, hogy tévedtem, ezek egyáltalán nem társadalmi kapcsolathálók, legalábbis nem mikroszinten, hanem egy intézményrendszer. Leültem a városházán bérelt termünkben, és a hétvége alatt megírtam a gondolat magvát úgy 25-30 oldalban. Szeretem az itteni könyvtárat. Ez az egyik oka annak, hogy vissza akartam ide jönni. Szóval a jog és a szociológia tanulmányozása helyett összehoztam a fő gondolatokat. A lehető legkevesebbet vettem részt a kurzuson, de a kutatás lényegi részét kidolgoztam, kitűnő a könyvtár, nagyon kelle- mes hely a munkára.

Aztán egyszer csak elkészült a mű, Cynthia nagyszerű volt, neki is voltak ötletei, ő is hozzájárult, kemény munka volt. Én csináltam a mintavételt, ő meg megtöltötte emberekkel, mert minden egyes festőről sokat tudott és nem csak az impresszionistákról. Az én gondolatom az volt, hogy ne pusztán ezt az irányzatot vizsgáljuk, mert kontextusban kell őket látni, és ő a többi festőt is ismerte. Szóval megírtuk ezt a könyvet, amely furcsa módon mégis az „üresedési láncok” elméletéről szólt. A nagyszerű Bill Gumm, a John Wiley Kiadó képviselője szerződést kötött velem egy nagyon aktuális dologról, a társadalmi mobilitásról szóló könyvre. Én tényleg sokat kutattam már ezzel kapcsolatban, tehát leszerződtem, de valójában egy másik kéziratot szállítottam le, a *Canvases and Careers*-t, aztán Gumm kiharcolta, és így publikáltam. Ez valami véletlen volt, egyáltalán nem számítottam rá. Aztán amikor már megvolt a könyv – bár a művészettörténészek eléggé lefitymálják, de mégis jó könyv volt. Ebben persze volt némi önös érdek is, ugyanis végül ebből a könyvből tanítottam is. Szóval aztán szinte minden évben tanítottam ezt, kifejlesztettem egy stílust, és nagy megnyugvás volt, amikor már az *Identity and Control* után egy évvel, erre alapozva elkészült egy tankönyvem is.

Akkor most íme, egy általánosabb kérdés a nagyon konkrét után. Hogyan tartja meg az egyensúlyt az általános elméleti munkái és a speciális empirikus kutatásai között?

Azt hiszem, nem túl szerencsés ezt így megközelíteni, mert manipulatív tartalma van. Talán inkább arról van szó, hogy körülvesznek téged a dolgok. Olyan ez, mint egy nagy úszómedence, amely körül mindenféle ugrótornyok és csúszdák vannak, és te bemész a vízbe. És amire szükséged van, az egy ötlet. Valamire próbálsz rákattanni. Aztán amikor megtalál- tál valamit, akkor az lehet, hogy csak egy részgondolat lesz, vagy olyan, mint a *Canvases and Careers*. Tudják, volt ez az ötletem, de ezen túlmenően életrajzi adatokat tartalmazó névjegyzékeket kellett találnom és abból mintát vennem. Ráállsz erre, sok időbe telik, és a végén meggyőződsz róla, hogy az így jó. Vagy ha rokonsági modelleket készítesz, akkor nem az elméleten és a kiegyensúlyozottságon aggódsz. Csak csinálod, és az anyag később majd összeáll magától, mivel egy idő után be kell fejezni. Talán erre vonatkozott a kérdésük, de én nem szeretem az egyensúly szót. Egyszerűen így megy ez, aztán majd egy idő után újra a felszínre bukkansz. Gyakran kapom azon magam, hogy amit tervezek, egyszerre már csinálom is.

Egyszer küldtek egy teljesen idióta kérdőívet a Columbia Könyvtártól, melyben afelől érdeklődtek, hogy heti hány órát használom a könyvtárat. Éppen csak a lényege sikkad el a dolognak. Van úgy, hogy tíz hónapig vagy egy évig se megyek be. De ha egyszer érdekelni kezd egy téma, akkor két különböző dolog történik. Nem tervezés és nem is kiegyensúlyo-

zás. Mászkálsz a különböző könyvtárakban és olvasol dolgokat. És egy bizonyos fokig ezek elméleti dolgok, mivel a teória nem annyira specifikus dolog, hanem egy perspektíva, egy általánosabb perspektíva – ezt jelenti az elmélet. Hogy egy sokkal általánosabb nézőpontot veszel fel. Aztán ez megy magától. Utána jön az ötlet, például amikor ezt a nyelvi dolgot találtam ki, és a megszállottjává váltam. Kivettem egyszerre vagy ötven könyvet és cikket – és egyfolytában olvastam. Ezt nem is igazán nevezném elméletnek. Persze kell benne lennie elméleti ötletnek is. De mindezek a kifejezések túl egyszerűek. Az élet, a társas kapcsolatok pedig nem azok. Egyszerűen ideges leszek, ha az emberek túlságosan le akarják egyszerűsíteni ezeket a dolgokat.

Nem szeretem, hogy a hivatalos egyetemi oktatás mindent megpróbál rendszerezni. Oda-küldenek, hogy csináld meg róla a statisztikát, aztán amoda, hogy csináld... fúj! Ezt a két dolgot egymáshoz kell valahogy illeszteni. Ugyanis a saját szemléletemet is bele kell vinni. Máshogy közelíteném ezt meg. Azt mondanám nekik: emberek, hagyjátok a dolgokat a maguk útján haladni! És ha hagyják, azt hiszem, a legjobb megoldás magától emelkedik a felszínre, és nem azért, mert megmondom, hogy ezt így kell csinálni. Ha az emberek nincsenek arra kényszerítve, hogy a dolgokat kategorizálják, és ha tényleg érdekli őket az adott terület. Honnan tudod, hogy miből jön egy ötlet? Az ötlet eleve nem jó szó. Igazából egy tippel, egy perspektívát, egy álláspontot keresel, és sosem tudod, hogy ezek honnan fognak jönni. Az egyik azért, mert plauzibilis, a másik, mert egy jól ismert kombinatorikai érv, mely sok különböző dolgot foglal magában és kering a gondolati körforgásban és így tovább. De nem csak ennyi az egész, nagyon intenzíven kell csinálni, szóval ez ellentmondásos, nagyon intenzívnek is kell lenned és jól is kell ismerned valamit.

Mit gondol, mi a baj a társadalomtudományok és a szociológia jelenlegi állapotával? Hogyan törhetünk ki ezekből a sémákból? És milyen fajta munka fog minket ebbe az irányba vinni?

Én ezt nem akarom Önöknek megmondani. Valószínűleg Önöket is, akárcsak engem, nagyon érdekli a társadalmi valóság. Önök itt vannak és rendelkezésükre áll az összes idő, és ha nincsenek arra kényszerítve, hogy sorozatos ismétlődéseket, vagy hasonlókat keressenek, akkor ez majd menni fog magától. De minden embert – attól függően, hogy milyen kapcsolatháló része – mindenféle befolyás ér. Én nem fogom megmondani Önöknek, hogy mit tegyenek. Nem tűnik helyesnek megmondani, hogy mi a baj a társadalomtudománnyal. Ha mégis megmondanám, mi a rossz benne, ezt bátorító módon tenném, de az meg nem segít, mert nem hoz létre új ötleteket. Nem viszi Önöket afelé, hogy tegyenek valamit.

Egészen pontosan a bayesi elágazásokról és váltásokról szóló cikkének végére gondoltam, ahol arról ír, hogy újra kéne fogalmazni a társadalomtudományok bevett témáit és módszertani megközelítéseit.

Én nem bízom a saját bevezetőimben és konklúzióimban, ugyanis a szerkesztő azt akarja tőled, hogy valami nagy gondolatot fogalmazz meg, úgyhogy végül kitermeled ezt. Azt hiszem, sokkal fontosabb megnézni az írásmű középső részét: mik a főbb gondolatok, miről is van szó, sokkal inkább, mint ezeket az intelmeket arról, hogy mit is kéne tenni. Én nem tudom megmondani Önöknek, hogy mi lenne a helyes cselekedet. Sok dolgon múlik az, hogy mi fogja Önöket megmozdítani. De hát ez olyan nyilvánvaló. Érdekeljen az, amit csinálsz.

Ez nem azt jelenti, hogy feltétlenül boldog leszel, mert néha bizony frusztrált leszel. De ha tudod, mit akarsz tenni, akkor néha lesznek dolgok, amelyeket megtanulsz, és lesznek nehéz dolgok is. Az egyetem alatt eleget agyaltam ezen.

Sokat foglalkoztam matematikával, és a szociológusok között jómagam nagy tudású matematikusnak számítok. De a saját szemszögemből nézve középszintűnek tartom magam. Az MIT-ben tanultam, és ezen kívül is sokat gyakoroltam nagy emberekkel. Én tudom, milyen hatalmas van a matematikának. És igazán meg kellett erőltetnem magam, hogy elérjem ezt a szintet. De megtettem, mert erre szükségem volt ahhoz, hogy megoldjak bizonyos problémákat. Azt hiszem, részben ez volt az oka. Ha megnézi a munkáimat, nagyon sok matematikai modellezést csináltam, nem a legegyszerűbb fajtákat, de nem is igazán mélyeket. El tudok képzelni valakit – még nem csinálták ezt meg, és Coleman, aki a másik matematikai modellalkotó volt, legalábbis a kortársaim közül, ő sem csinálta meg – de el tudok képzelni valakit – és a Santa Fe Intézet, mindig felbosszant, mert ők elzárkóznak az adatoktól, inkább a programalkotó dolgokkal foglalkoznak, a számítógépes szimulációs dolgokat csinálják, de ezek közül egy sem nagyobb magyarázóerejű, mint az én modelljeim – de mondom, elképzelhető, hogy ha szerencsénk van, akkor eljutnak valahova. Mondok egy példát. Tudja, mondhatja neked valaki, hogy csinálj erről vagy arról matematikai modellt, de ez nem igazán jelent semmit. Csak azt akarom kiemelni, hogy van egy korlátozó tényező. Én mindig valós jelenségekkel foglalkoztam, mindig abból származott a gondolat. És a matematika volt az, amit aztán ehhez használtam. Amit mondani akarok, hogy valaki talán matematikai értelemben egy mély összefüggést tud feltárni. De ez nem az én stílusom. Bár a matematika segíthet. Biztos, hogy sok, a *Market and Network*-ben kifejtett gondolatom a matematikából került át.

Azért írtam ezeket a dolgokat, mert felkértek rá, mint a „*Lehet a matematika társadalmi?*” címűre is. Ezt Scott Feldnek írtam, aztán a „*Parameterizáljunk!*”-at Ferraronak. Magamtól nem teszek ilyet, de tudja, ha megkérnek rá, akkor felpörgetem a dolgokat. Ha ez segít másoknak, az jó. És így én is szívesen csinálom, és talán gondolatokat is ébreszt. De sosem kényszeríteném rá másokra az én gondolataimat.

1990-ben Richard Swedberg készített Önnel interjút, amelyben a közgazdaságtan válságba kerülését jósolta 2000-re. Tudna mesélni arról, hogy miért gondolta így, és hogy a válság miért nem következett be?

Azt hiszem, a válság bekövetkezett, ugyanis én a közgazdaságtanról mint társadalomtudományról, mint elméletről beszélek, és azt hiszem, ez egy nagyon költséges zsákutca. De ez nem ilyen egyszerű, mert a társadalmi valóság nagyon összetett. Sokfajta közgazdaságtudomány van, de én most arról beszélek, amit az emberek mikroökonómiának hívnak. Ha hiányzik a mikroökonómia, akkor nincs is igazán közgazdaságtan. Ha nem tudod, mi az a piac, akkor nem egy vicc azt mondani, hogy létezik egy olyan tudományterület, hogy közgazdaságtan? Nincs megfelelő kortárs elmélet a piacról. A legtöbb makroközgazdász – bár biztos vagyok abban, hogy nagyon okos –, de ez olyan, mint a fekete doboz: nem igazán tudják, hogy mi folyik ott lenn, csak érvelnek és csinálják ezeket a szimulációkat. Tehát ez egy pusztán intellektuális érvelés. Nagyon frusztráló, hogy vannak anyagi források, vannak tehetséges emberek, néhány nagyon jó közgazdász, de szerintem ők mind a rossz irányba tekintenek. Nem dolgoznak alaposan, nem építik meg az alapokat. Az egyik dolog, amit

megtanultam a fizikából, és amit nagyon élveztem – egyébként nagyon jó képzést kaptam belőle, nagyon jó emberekkel voltam körülvéve, köztük fiatalokkal is, tehát egyetemistákkal –, hogy sok időt töltünk azzal, hogy visszanyúljunk az alapokhoz. Igazából sosem hagyjuk el azt a szintet. Mindig azon gondolkozunk: „mi a mozgás?”, „mi az impulzus?” Ezek alapozó tárgyak, melyeket már a második évben megtanulsz, de mégis állandóan próbálsz újragondolni őket. Nem hiszem, hogy a közgazdászok is ezt tennék. Tulajdonképpen valami dolgokat árulnak, ami nem fair. Filozófiai értelemben ez nagyon ügyes dolog, ravasz és utilitarista. De tudományos szempontból hasznavehetetlen, mert nem vezeti el az embert a valóság mélyebb megértése felé.

De igazán túl sokat beszélek már ezekről a dolgokról, a könyvben erről kevesebb szó esik, és a cikkemben még kevesebb. Sokkal explicitebb módon próbálok elmagyarázni és megválaszolni, hogy mi az, amit ők elmulasztanak. Az egész tizenegyedik fejezet erről szól, amelyben pontosan megmondom, nem csak ilyen homályosan: „nézzétek, ebben és ebben a fejezetben és ebben a sorban, na, itt tévedtek rossz útra”. De ez sosem olyan fontos, a fontos az, amit állítok. Igen, és ha megnézik a *Journal of Economical Theory*-t, még azok is, akik próbálnak valamit csinálni, semmitmondásba fulladnak. Felépítik ezeket a kis szemfényvesztő dolgokat, mint a kétdimenziós tér. Az egyik dolog, ami igazán nyomaszt engem, hogy nagyon sok tehetséges ember van ezen a területen, egyetemisták is, akiket arra kellene ösztönözni, hogy tényleg elgondolkodjanak a dolgokon.

Van néhány igazán jó törekvés a kísérleti közgazdaságtanban, ami talán jó irányba mutat, ők tényleg más módon próbálják csinálni. Bizonyos értelemben helyeslem ezt, más szempontból viszont borzalmasnak tartom. Lemennek ugyanabba a nyúlüregbe, mint az *Alice Csodaországban* című mesében, ahogyan a szociálpszichológia is tette. Amit ez a nagyravágó kísérleti szociálpszichológia csinál, az nonszensz egy igazi szociológus számára, látszat-keltés. Vannak ezek a nagy professzorok, hisz ők is csak emberek. Akik valódi emberekkel dolgoznak. Azt mondják nekik: „játszd el ezt és ezt”, de nem mondják el nekik, hogy miért, és általában hazudnak az embereknek. A kollégáim a Columbián hancegnek azzal, hogy hazudnak ezeknek az embereknek. Nézzétek, milyen okosak vagyunk! Pedig szerintem egyáltalán nem azok. Azt hiszem, a hallgatók okosak.

De itt egy mélyebb probléma van. Nem szakadhatsz el a valóságtól, nem egyszerűsítheted le ennyire a dolgokat. Nem ültethetsz embereket a laborba és nyomkodhatsz gombokat. Nem mondom, hogy ez könnyű, hiszen ott a kísértés, mert meg akarod csinálni. Ez az egyik dolog, amit az *Identity and Control*-ban én is meg akartam csinálni. Ez a fajta laboratóriumi kísérleti elrendezés bizony tele van felügyeleti problémákkal. Az volt a gondolat, hogy megúszhatják ezt, nem kell felügyelni a kísérleti alanyokat, és így majd a hallgatók sem fogják visszafele kontrollálni a saját viselkedésüket... Tehát az *Identity and Control* legalább egy kísérlet arra, hogy megmutassuk, mi történik, amikor az ember igazából cselekszik, amikor tényleg ő akarja ellenőrzése alá vonni a dolgokat. Igen, ez nehéz lesz, de mindig lehetséges. Ha szerencsés és ötletes vagy és ráhagyod a dolgokat, fogsz találni egy olyan természetes kísérleti elrendezést, nem valami hazug álkísérletet, ahol, valamely véletlen okból kifolyólag, a felszínre hozhatod és megláthatod ezt a pillanatot.

Ilyen volt például az „üresedési láncok” elmélete. A feleségem apja az epizkopális egyház papja volt, beültem az irodájába és elkezdtem átnézni az egyházkerületi nyilvántartásokat, talán írok erről a könyvemben is. Persze a társadalmi mobilitáson dolgoztam, aztán publikáltam is. Itt találkozott két dolog, az üresedési láncok gondolata, és hogy voltak szinte teljesen

feldolgozott empirikus adataim. Ez volt a legnagyobb forrásfeldolgozó munkám. Bementem az egyháztörténeti könyvtárakba, belemerültem a könyvkupacokba, és mindent megtaláltam. Persze adódtak kódolási nehézségek, de az ilyen típusú problémákat mindig meg lehet oldani. Nem akarom azt mondani, hogy ez a közgazdászok betegsége, mert olyan jó látni, hogy vannak olyan közgazdászok, akik tényleg a valóságos dolgokkal akarnak foglalkozni. Aztán vannak olyan közgazdászok is, mint Sam Bowles, aki azon lovagol, hogy mindenképpen politikailag korrekt maradjon, hatásában is, és ez nem jó megoldás, szintén nem.

Nézzük Marxot. Véleményem szerint Marx minden idők egyik legnagyobb szociológusa. Hívhatjuk közgazdásznak is, de az én nézőpontom szerint igazából szociológus volt. Sosem a könnyebb utat választotta. Sosem volt olyan, mint Proudhon. Állandóan egyre hátrább és hátrább lépett. Mikor is volt ez, másfél évszázaddal ezelőtt? És itt van ez a sok mai közgazdász, aki tömjénezi magát, mondván: „hát nem vagyunk csodálatosak?” bla-bla-bla-bla. Marxnak is voltak nehézségei, de ha érdekel Marx, itt van Morishima, egy nagyon okos japán közgazdász könyve. Vannak technikai problémák. Marx a nagy matematikai felfedezések előtt tevékenykedett. Talán néhány dolgot nem dolgozott ki, de a lényeg az, hogy jó úton járt. A mai közgazdászoknak is ezt kellene tenniük.

Aztán ott van John Roemer. Roemerrel és Sam Bowlesen kívül kérdezhetnék az Önök professzorát, Eric Olin Wrightot⁴ is, mert ő is marxista. De én tisztelem Olin Wrightot, mert ő komolyan műveli a szakmáját, és komoly eredményeket ér el. Olyan témákat kutat, mint az osztályhatárokon átívelő baráti kapcsolatok, de ezeket az osztályhatárokat ő országonként különböző módokon definiálja. Ez valódi dolog, nem arról szól, hogy ráhúz egy marxista formulát, hogy ennek így kell lennie. Ő találja ki a fogalmakat. De ott van Sam Bowles is, aki, annak ellenére, hogy okos és sok jó munkája van, mégis ő olyasvalaki, aki tudja, milyen választ szeretne, úgyhogy ő nem dolgozik olyan keményen. Eric Olin Wright-ban az a szép, hogy gyakran olyan dolgokra jön rá, amelyek nem igazán tetszenek neki. Ha jól emlékszem, a barátságáról, a baráti kapcsolatok átjárhatóságáról szóló cikkében a marxi előfeltevés rossz volt. Vagyis nem egészen: a tulajdonnal kapcsolatos része jó volt – de többségében nem volt helytálló. Roemer marxista. Ezenkívül jó matematikai közgazdász is, ami ironikus módon szokatlan egy marxistánál, mivel nekik mindig az arcvonalban kell lenniük. Marx maga is matematikai közgazdász volt. De Roemer például annyira el van foglalva azzal, hogy a saját elméletét terjessze, hogy nem is igazán ... Na, de valószínűleg eltértem a tárgytól.

Egy érdekes kérdés: a racionális döntések elmélete mennyire vált divattá a társadalomtudományokban és a szociológiában? Tudna erről beszélni egy kicsit?

A társadalomtudományok legtöbbször és a közgazdaságtanban ezt magától értetődően alkalmazzák. A racionális döntés-elmélet lényege az, hogy hogyan tudsz egy kissé opportunistamódon úgy cselekedni, hogy megoldd a dolgokat. A közgazdaságtan is használja. Én azt mondanám, hogy nem az az érdekes, hogy mit jelent ez a szociológiában, inkább az, hogyan érvényesítik a politikatudományban. Ott igazán érdekes ez. A politológia elég gyenge volt – nem, van nagyon jó politikatudomány is –, de azt hiszem, a főárama eléggé fellengzős. Szóval jönnek ezek a fiatal politológusok, meglengetik a racionális döntéselmélet zászlaját,

---

⁴ Az University of Wisconsin Szociológia Tanszékének professzora.

néhány fiatalabb tanszék az én politikatudományi intézetemben is csinálja ezt a játékelméletes dolgot. Azt hiszem, ez valószínűleg a hasznukra válik, született is néhány jó munka.

A szociológiában éppen ellenkezőleg, mindig is alkalmazták a racionálistudomány-elméletet. Ezt nehéz megítélnem, mert az egész dolog egy nagy hülyeség, ha kizárólagosan akarod használni, ha hitvallássá teszed. Másrészt el sem lehet tőle tekinteni. Először is azért, mert az ésszerűség fontos szempont az emberi lények számára. Másrészt sokszor kényelmes modellezni a folyamatokat, anélkül nem is lehet dolgozni. Sok piaccal kapcsolatos munkának van racionálistudomány-elméleti vetülete. De bizonyos értelemben éppen ez a racionális döntési oldal a legkevésbé érdekes része a dolgoknak. Ez egy kicsit olyan, mintha meglesnéd a festőt, és csodálnád, ahogyan elkészíti a festmény alapozását. Hát persze, hogy kell egy fehér alapozás egy festményhez... Bár nem tudom, nem vagyok festő, biztos más módon is lehet ezt művelni. Persze, hogy felállítasz racionálistudomány-elméletet, mert muszáj, de ez elég unalmas dolog. Kell, hogy legyen valami alapja, infrastruktúrája. Nem itt vannak az érdekes dolgok, hanem ott, hogy mi okozza a szűkítő feltételeket, és hogy hogyan passzol ez az egész össze. Vagy, egyszerűbben fogalmazva, honnan származnak a hasznok? A társadalomtudománynak az az egyik baja, hogy még mindig a felvilágosodás hatása alatt áll. Ezek az igazán briliáns emberek a teológiát megtisztították az isteni résztől, de megtartották az emberi lelket, és így egy szép, konzisztens rendszert hoztak létre. Ez az, amit igazából tettek és ez fantasztikus. Társadalmi és politikai szempontból valószínűleg jó hatása volt, de tudományos szempontból...

Igen, a közgazdászoknál más a helyzet, ott a David Ricardo-i hagyomány uralkodik, amely bizonyos értelemben racionálistudomány-elmélet. Ez a döntésemélet valójában makroszintű. Marx mellett Ricardo az a közgazdász, akit komolyan kell venni, bár ő kifejezetten antimarxista és nem a racionális döntéseméletet képviseli. Az ő elmélete realiztikusan vizsgálja a nagyléptékű hatásokat. És a másik csodálatos ember az a marginális pasas, akiről írtam is, az az angol, tudják, Jevins. A másik baj a közgazdászokkal, hogy olvasod Marxot, Ricardót, Jevinsét, mind más és más politikai beállítottságú, de... vagy ott van Marshall, tényleg, ezeket az embereket megéri olvasni. Aztán ha azokat a könyveket olvassuk, amelyek mostanában jönnek ki, hát azok közül is a legjobbak legfeljebb technikailag vannak jól megcsinálva, de nem igazán mélyek. Persze ez nem az én dolgom, mégis releváns kérdésnek érzem. Az egyik baj az, hogy mintha meg akarnák lovagolni ezt az egész racionálistudomány-elméleti divatot. Aztán vannak emberek, mint például Ken Arrow is, aki bizonyára egy végtelenül okos és nálam képzetesebb matematikus, és aki ezzel a témával foglalkozott a *Social Choice and Individual Values* című könyvében. Még az életben senki nem értett meg rendesen semmit ebből a könyvből. Ez a könyv olyan, mint az a narancs, amiből nem lehet levet facsarni. A közgazdászok nem értik a mélységeit. Nem hinném, hogy bárki is hasznosított volna belőle bármit is. Bizonyos értelemben ez is racionálistudomány-elmélet, de az egész könyv lényege éppen az, hogy a racionálistudomány-elmélettel nem jutunk. Az igazán fontos dolgok jóval ezen túl vannak. Na de megint eltértem a tárgytól.

Milyen tanácsot adna a pályakezdő szociológusoknak?

Hogy ássák bele magukat valamilyen érdekes dologba. Bármi, ami itt van körülöttünk, érdekes lehet. Otthon, vagy a buszon, fülelni, figyelni kell. Egyrészt nagyon nehéz a mi területünk, másrészt nagyon kellemes is. Nincs sok pénzünk, nincs olyan felszerelés vagy olyan

kísérleti berendezés, amivel a harmadik hónapban vagy a harmadik napon meglátjuk az eredményt. Nem, mi teljesen elmerülünk a saját tárgyunkban, mivel az állandóan körülvesz minket.

Talán arról is szó van, hogy egy kicsit tartsuk kordában az érzékenységünket, mert minden emberre más és más probléma hat. Szóval az sem igaz, hogy legyél mindenre nyitott és figyelj oda mindenre. Csak annyit állítok, hogy a lehetőség mindig fönnáll. Nagyon fontos, hogy az ember tanuljon meg szelektálni. Meg kell tanulni egyetlen dologra figyelni, hogy ne kalandozzanak el másfelé a gondolataink. Nem jellemző rám, hogy kizárólag egy területen belül maradnék, még akkor sem, ha időnként hosszan és kitartóan egyetlen dolog iránt érdeklődöm. Új témát könnyű találni, hiszen jelenségek halmaza vesz körül bennünket. Kutatandó anyag akad bőven, ezzel nincs probléma. Inkább az a gond, hogy ha mi, mint a halak, úszunk ebben a jelenségoceánban, miként ismerjük meg a vizet, amelyben úszunk? Ez egyfajta 22-es csapdája. A puszta túléléshez társadalmi lényeknek kell lennünk. És mégis azt állítjuk, hogy meg tudjuk érteni, meg tudjuk jósolni, meg tudjuk írni ezt. De hát ez végül is őrzítő, ilyen módon sehová nem lehet eljutni, éppen ezért kell egyetemre járni.

Azt hiszem, hogy ki kell választani azokat a dolgokat, melyek beindítanak benned valamit, mert ebben az őrzítő útvesztőben annyira sok dolog van. Egy bizonyos értelemben bármi megteszi. Másfelől az ember rátalálhat egy nagyszabású, esetleg elfelejtett jelenségre, ami felkelti érdeklődését, és ilyenkor szoktam mondani: na, van egy ötletem. Az a dolgod, hogy alaposan megismerd az adott területet, kialakíts róla egy átfogó képet és tekintsd át a szakirodalmat; csupán ezt a tanácsot lehet adni, többet nem, mert az a legfontosabb, hogy legyen egy gondolatod. A helyes megközelítés és a megfelelő eszközkészlet birtokában sikerre jut az ember. Idővel eléggé megismered magad, vagy nem is igazán magad, hiszen szociológusok vagyunk, szóval magadat egy bizonyos társadalmi környezetben, és azt is megtudod, hogy mi az, amire képes vagy. De azért egy-egy tanács mindig jól jöhet.

Fordította *Béládi Olívia*